

KRONIKA POLSKIEGO TOWARZYSTWA GEOLOGICZNEGO CHRONICLE OF THE GEOLOGICAL SOCIETY OF POLAND

CZESŁAW PESZAT (1930 – 2008)

13 sierpnia 2008 r. na cmentarzu w Goszczy pod Proszowicami pożegnaliśmy zmarłego w dniu 9 sierpnia prof. dr hab. Czesława Peszata, kierownika Katedry Złóż Surowców Skalnych Wydziału Geologii, Geofizyki i Ochrony Środowiska AGH, nauczyciela akademickiego kilku pokoleń polskich geologów złożowych, prodziekana Wydziału Geologiczno-Poszukiwawczego w latach 1968–1971, wieloletniego członka Polskiego Towarzystwa Geologicznego.

Czesław Peszat urodził się 7 maja 1930 r. w Kętach. Jeszcze jako student Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego Uniwersytetu Jagiellońskiego, w roku 1952 rozpoczął pracę w Katedrze Złóż Surowców Skalnych, której poświęcił całe swoje zawodowe życie. Po przejściu kolejnych szczebli rozwoju naukowego, w 1971 roku, objął Katedrę i prowadził ją przez prawie 25 lat. Przez cały ten czas kierował też związaną z Katedrą specjalnością zwaną Sekcją Surowców Skalnych. W ciągu tego ćwierćwiecza Katedra i specjalność zmieniały swój status w trakcie różnych zmian organizacyjnych na Wydziale Geologiczno-Poszukiwawczym, który po zmianie nazwy stał się Wydziałem Geologii, Geofizyki i Ochrony Środowiska.

Profesor pozostawił po sobie ponad 70 ważnych publikacji. Pierwsze trzy ukazały się w roku 1959. Dwie z nich związane są z regionami geologicznymi Polski, którym poświęcił większość swoich późniejszych prac. Były to Góry Świętokrzyskie, gdzie opisał rozwój utworów keloweju i Karpaty, w których zajmował się wapieniami cieszyńskimi. Trzecia z wymienionych prac: *Materiały do poznania procesu dolomityzacji wapienia węglowego antykliny Dębника* jest typowa dla metodycznych początków Profesora. Wykorzystuje on w niej bogate materiały badań terenowych zebrane w trakcie przygotowywanej pod kierunkiem prof. dra hab. Mariana Książkiewicza pracy magisterskiej oraz wyniki badań petrograficznych wykonanych na próbkach pobranych ze szczegółowo profilowanych odsłoneń. Taką metodykę zastosował w obronie na Wydziale Geologiczno-Poszukiwawczym AGH, w roku 1962, pracy doktorskiej *Litologia jurajskich skał węglanowych południowo-wschodniej części obrzeżenia Gór Świętokrzyskich*, której promotorem był prof. dr hab. Marian Kamieński, a także przedstawionej na tym samym Wydziale w roku 1968 pracy habilitacyjnej *Rozwój litologiczny i warunki sedymentacji wapieni cieszyńskich*. Obydwie te prace, opublikowane w znaczących dla polskiej geologii czasopismach, były poprzedzone szeregiem opracowań dotyczących fragmentów przedstawionych w nich zagadnień,

poszerzonych o problematykę surowcową związaną z właściwościami opisywanych skał, jak też i możliwościami ich surowcowego wykorzystania. W tym okresie działalności naukowej Profesor Czesław Peszat zajmował się również piaskowcami i surowcami skaleniowymi. Był współautorem prac dotyczących klasyfikacji piaskowców karpaccich oraz monograficznych opracowań piaskowców grodziskich i godulskich, a także pracy oceniającej surowcową wartość arkozy kwaczalskiej.

Publikacje Profesora z tego okresu, dotyczące zarówno wapieni górnourajskich z obrzeżenia Gór Świętokrzyskich jak i karpaccich wapieni cieszyńskich, mają charakter nowatorski z uwagi na zastosowaną metodykę. Należy on do prekursorów w zakresie interpretacji zmienności szczegółowych profili odsłoneń: zarówno pod kątem analizy warunków sedymentacji, jak też i oceny możliwości wykorzystania surowcowego ich składników. Są to początki silnie dziś rozwiniętej sedymentologii, którą Profesor łączył z elementami petrografii, ze szczególnym uwzględnieniem zmienności składu mineralnego badanych skał. Był twórcą pierwszego, szczegółowego modelu początku sedymentacji fliszowej basenu śląskiego.

Już jako samodzielny pracownik nauki, z początkiem lat siedemdziesiątych, wydał szereg prac poświęconych surowcom skalnym. Na szczególną uwagę zasługuje tu praca dotycząca zmienności własności technicznych piaskowców Gór Świętokrzyskich, w której zastosował, debiutując w owych latach w geologii, metody matematyczne z elementami rachunku prawdopodobieństwa.

Druuga połowa lat siedemdziesiątych to bardzo intensywna działalność naukowa Profesora. Prowadzi w tych latach bardzo dynamiczne badania surowcowe, które zaowocowały opracowaniem mapy surowców skalnych Karpat, a także oceną surowcową dolomitów dewońskich Gór Świętokrzyskich. Wyniki tych prac zostały przedstawione w dużych redagowanych przez Profesora pracach monograficznych, oceniających znaczenie surowcowe piaskowców karpaccich i dewońskich skał węglanowych Gór Świętokrzyskich. Ta działalność Profesora miała niewątpliwą wpływ na ostateczne ustalenia metodyczne zasad wykonywania w naszym kraju map geologiczno-surowcowych. Trzeba tu podkreślić, że w tych kartograficznych opracowaniach surowcowych dużą wagę przykładano do problematyki ochrony środowiska, której znaczenie w tych czasach stawało się coraz ważniejsze. Kontynuowane w dalszych latach pod kierunkiem Profesora Peszata prace w zakresie kartograficznej oceny możliwości wykorzystania surowców skalnych zaowocowały w formie *Atlasu geologiczno-surowcowego województwa krośnieńskiego*. Były one okazją do zebrania materiałów źródłowych dla wielu publikacji Profesora, poświęconych piaskowcom karpaccim. Spośród nich na szczególną uwagę zasługuje praca stanowiąca opis przemian diagenetycznych piaskowców cergowskich, inicjująca szeroko dziś rozwinięte badania w tym zakresie, zwłaszcza związane z własnościami zbiornikowymi piaskowców fliszowych. W kilku pracach z tamtych lat Profesor rozważał też problematykę związków pomiędzy wykształceniem litologicznym piaskowców a ich właściwościami fizyczno-mechanicznymi wpływającymi na możliwości ich stosowania. Z początkiem lat dziewięćdziesiątych Profesor powrócił z badawczymi zainteresowaniami w Góry Świętokrzyskie, analizując warunki występowania unikatowo czystych wapieni jurajskich i proponując klasyfikację ich stopnia lityfikacji. Badania w tym okresie były jego odpowiedzią na silny wzrost zainteresowania czystymi wapieniami o niewielkim stopniu lityfikacji. Pojawiły się liczne prace Profesora poświęcone wapieniom mikrytowym, wśród których na szczególną uwagę zasługują rozważania na temat ich genezy na tle badań mikrostrukturalnych, z wyko-

rzystaniem rzadko wówczas stosowanej w badaniach surowcowych mikroskopii elektronowej. Podsumowaniem kilkuletnich badań była monograficzna praca Profesora dotycząca wapieni jury świętokrzyskiej jako surowca do produkcji kredy technicznej. Dalsze prace badawcze Profesora wiązały się z piaskowcami karpaccimi, gdzie ocenił możliwości surowcowe piaskowców krośnieńskich okolic Bóbrki i cergowskich z serii grybowskiej. Bardzo interesujące są obserwacje Profesora dotyczące spoiw węglanowych w gruboławicowych piaskowcach karpaccich. W pracy poświęconej piaskowcom konkretnym wykazał wpływ obecności krystalicznego spoiwa kalcytowego na skład mineralny piaskowców i – co za tym idzie – zmiany ich pozycji w klasyfikacji genetycznej. Podsumowaniem tych rozważań jest praca poświęcona genezie węglanowych spoiw w gruboławicowych piaskowcach jednostki śląskiej, a jej uzupełnieniem – praca wspólna ze śp. Profesorem Tadeuszem Wieserem na temat składu spoiwa w gruboławicowych piaskowcach istebniańskich.

Profesor Czesław Peszat stworzył szkołę, w której badania o charakterze podstawowym skierowane były ku problematyce poszukiwań złóż surowców skalnych, ich rozpoznawania, oceny i ochrony. Dał podstawy metodyczne dla prac wykonywanych przez krąg związanych z Katedrą uczniów, a także licznych studentów wykonujących prace dyplomowe. Koniecznymi elementami tych prac było wykonanie mapy geologicznej, choćby niewielkiego fragmentu terenu, szczegółowych profili odsłoneń pozwalających na właściwe opróbowanie serii skalnych oraz badania laboratoryjne, zwykle obejmujące obserwacje mikroskopowe i oznaczenia składu chemicznego lub właściwości fizyczno-mechanicznych skał. Bardzo bolał nad koniecznością zmniejszenia zakresu tych prac w związku ze zmianami programowymi ograniczającymi czas trwania praktyki dyplomowej. Był przekonany o wadze umiejętności prowadzenia prac terenowych przez geologów złożowych, a potwierdzeniem jego racji byli liczni wychowankowie Sekcji osiągający sukcesy w zawodzie tak w kraju, jak i zagranicą. Wypromował trzech doktorów i 77 magistrów inżynierów.

Profesor lubił dydaktykę. Wykładał głównie na wyższych latach studiów, przede wszystkim przedmioty związane z surowcami skalnymi. Prowadził wykłady nie tylko na macierzystym wydziale, ale też na wydziałach: Górniczym, Wiertniczym i Geodezji Górniczej, miał również wykłady dla studentów Wydziału Nauk o Ziemi Uniwersytetu Jagiellońskiego, ale zawsze najważniejsza była dla niego powstała razem z Katedrą Sekcja Surowców Skalnych. To z tej Sekcji wywodzili się dyplomanci, to dla tych studentów prowadził podstawowy wykład z geologii złóż surowców skalnych, z nimi też przez wiele lat odbywał terenową praktykę w kamieniołomach Dolnego Śląska, Karpat i Gór Świętokrzyskich. W wykładach szczególnie lubił zagadnienia związane z aktualnie prowadzonymi badaniami, chętnie dyskutując ich wyniki. Nie zdarzało mu się opuszczać wykładów, bardzo źle znosił, gdy robili to studenci, chociaż zdarzało się to rzadko. Nie miał też zwyczaju, nawet gdy bardzo źle się czuł, mimo propozycji zastąpienia przez adiunktów, rezygnować z zajęć. Przy bardzo silnej chrypce, używał mikrofonu. Egzamin u Profesora nie był łatwy. Zawsze był ustny i zaczynał się od zagadnień bardzo ogólnych, a egzaminator był surowy. Po przejściu tej pierwszej części stawał się bardziej przystępny, a przy zagadnieniach szczegółowych egzamin przeradzał się w dyskusję. Profesor nie ukrywał radości pytajac dobrze przygotowanych studentów.

Praktyki prowadzone przez Profesora były zawsze doskonale przygotowane. Wyraźnie odradzał się w trakcie ich trwania. Zapominał o dolegających mu od młodości kłopotach zdrowotnych, pełen zapału, ze śpiewem, jak za czasów, gdy występował w chórze Krakowskiej Filharmonii, zatracił się w geologii. Studenci to doceniali. Widać było przejawy ich autentycznej wdzięczności spontanicznie wyrażane Profesorowi po zakończeniu praktyki.

Profesor Czesław Peszat miał zdecydowane zasady i wedle nich postępował. Gdy był przekonany o swoich racjach, umiał ich bronić często prawie samotnie i ze stratami dla siebie, ale z zyskiem w postaci szacunku u swoich pracowników. Miał jednoznaczne poglądy polityczne. Wiedzieliśmy, że można mu ufać i liczyć na jego pomoc. Wiedzieli też o tym studenci, których jako prodziekan wyciągał z milicyjnych łapanek w trakcie marcowych manifestacji. W stanie wojennym, gdy trudno było przewidzieć przyszłość, zawsze pomocny, proponował zagrożonym schronienie w swoim karpaccim domu.

W pochmurny sierpniowy dzień pożegnaliśmy Profesora Czesława Peszata na szczycie wzgórza wiejskiego cmentarza w Goszczy, skąd przy dobrej pogodzie widać ulubione przez niego Karpaty i Góry Świętokrzyskie, pożegnaliśmy znakomitego geologa, nauczyciela, wychowawcę wielu pokoleń specjalistów od surowców skalnych. Pozostaje nam przekazana przez niego wiedza, wzory postępowania i zasady, które przejęliśmy i którym będziemy wierni.

Jan Bromowicz

Wybrane publikacje prof. dr hab. Czesława Peszata

- Peszat, C., 1964. Litologia jurajskich skał węglanowych między Tokarnią a Chmielnikiem. (In Polish, English summary). *Acta Geologica Polonica*, 14: 1–78.
- Peszat, C., 1967. Rozwój litologiczny i warunki sedymentacji wapieni cieszyńskich. (In Polish, English summary). *Prace Geologiczne Komisji Nauk Geologicznych PAN w Krakowie*, 44: 5–111.
- Peszat, C., 1973. Własności techniczne piaskowców Gór Świętokrzyskich. (In Polish, English summary). *Zeszyty Naukowe AGH, Geologia*, 18: 2–59.
- Bromowicz, J., Gucik, S., Magiera, J., Moroz-Kopczyńska, M., Nowak, T. W. & Peszat, C. (ed.), 1976. Piaskowce karpaccie, ich znaczenie surowcowe i perspektywy wykorzystania. (In Polish, English summary). *Zeszyty Naukowe AGH, Kwartalnik Geologia*, 2 (2): 3–95.
- Peszat, C. & Buczek-Pułka, M., 1978. Litologia, skład chemiczny i własności fizyczno-mechaniczne dolomitów dewonu Gór Świętokrzyskich. (In Polish, English summary). *Kwartalnik AGH, Geologia*, 4 (4): 5–87.
- Peszat, C., 1980. Własności fizyczno-mechaniczne skał węglanowych dewonu Gór Świętokrzyskich. (In Polish, English summary). *Biuletyn Instytutu Geologicznego*, 324: 283–319.
- Peszat, C., 1984. Zmienność składu petrograficzno-mineralnego piaskowców cergowskich na tle warunków ich depozycji i przemian diagenetycznych. (In Polish, English summary). *Biuletyn Instytutu Geologicznego*, 346: 207–239.
- Peszat, C., 1991. Mikrostruktury i geneza mikrytowych wapieni oksfordu SW obrzeżenia Gór Świętokrzyskich. (In Polish, English summary). *Archiwum Mineralogiczne*, 47 (1): 155–188.
- Peszat, C., 1992. Wapienie jury świętokrzyskiej jako surowce do produkcji kredy technicznej (W). (In Polish, English summary). *Zeszyty Naukowe AGH, Geologia*, 18 (4): 5–94.
- Peszat, C., 1998. Litologia i geneza konkretnych piaskowców wapienistych jednostki śląskiej (Polskie Karpaty fliszowe). (In Polish, English summary). *Biuletyn Państwowego Instytutu Geologicznego*, 382: 75–99.
- Peszat, C., 1999. Właściwości strukturalno-teksturalne i geneza spoiw węglanowych gruboławicowych piaskowców jednostki śląskiej (Polskie Karpaty fliszowe). (In Polish, English summary). *Gospodarka Surowcami Mineralnymi*, 15 (1): 65–104.
- Peszat, C., 2001. Petrologia piaskowców istebniańskich strefy czarnorzeckiej między Cieszyną a Wolą Komborską (Polskie Karpaty fliszowe). (In Polish, English summary). *Biuletyn Państwowego Instytutu Geologicznego*, 394: 73–126.